

Een schutskoepel van het fort bij Spijkerboor, ten noorden van Amsterdam – vlak onder Graft.

FOTO KOEN SUYK/ANP

Op de fiets langs de Stelling van Amsterdam

In een door de ANWB uitgegeven gidsje staan vijftien fietsroutes beschreven die voeren langs de forten en vestingen van de Stelling van Amsterdam.

JOOST VERMEULEN

De fortwachter, hoofdperson in het verhaal *Dood weerwerk* dat de schrijver F.B. Hotz in 1976 publiceerde, slijt zijn nutteloos geworden leven als weduwnaar in een kleine tabakswinkel. Aan zijn echte leven kwam een einde toen zijn levenswerk, zijn doel en zaligheid, het fort, buiten werking werd gesteld.

Aan het einde van het verhaal gaat de hoofdpersoon nog eenmaal terug naar zijn fort. Daar wordt hij ontvangen door een grijzende heer van de Dienst Domeinen. 'Ik moest hem alles van het fort vertellen. De gracht blijkt dichtgegroeid, het fort overwoekerd door onkruid en berken, het middendeel onbegaanbaar. Dat geeft niet, zegt de heer, want het werk zal een andere bestemming krijgen. Een broedplaats geloof ik. Iets voor champignonkwekers of vogelaars.'

Onbedoeld schreef Hotz met dit meesterlijke, tragische verhaal tegelijk geschiedschrijving en een profetie. De forten van de Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam, ooit bedoeld als 'weerwerk' tegen de vijand, waren in de jaren zestig en zeventig verworpen tot nutteloze, overwoekerde, door iedereen vergeten herinneringen. Tegelijkertijd herkennen we in het heerschap van Domeinen een voorganger van monumentenzorg. Ruim twintig jaar na de verschijning van Hotz' verhaal hebben de meeste forten inderdaad nieuwe bestemmingen gekregen. Champignonkwekers en vogelaars hebben het dode weerwerk tot nieuw leven weten te wekken.

Een onderdeel van het nieuwe leven van de forten rondom Amsterdam dat Hotz echter niet heeft voorzien, is hun toeristische kwaliteit.

Want sinds de complete Stelling van Amsterdam in 1993 aan de Unesco werelderfgoedlijst werd toegevoegd, steeg het aantal bezoekers aan de verschillende stellingonderdelen met rase schreden. Zo sterk zelfs dat het bootreisje naar het forteiland Pampus in de zomermaanden vaak al weken van tevoren is volgeboekt.

Ondanks deze toegenomen belangstelling viel er aan de toeristische infrastructuur van de stelling als geheel in de afgelopen jaren nog wel het één en ander af te dingen. Veel bezoekers kwamen voor gesloten poorten te staan of raakten onderweg naar een fort hopeloos vast op modderige paadjes of met hekken bezaaide dijken.

Onder verantwoordelijkheid van de provincie Noord-Holland zijn de infrastructuur van de verschillende

Bootreisjes naar Pampus zijn vaak al weken van tevoren volgeboekt

forten, de toegankelijkheid en de informatievoorziening ter plekke de afgelopen tijd echter enorm verbeterd. Zo is er een website ontwikkeld waarop alle wandelingen te vinden zijn die de verschillende stellingonderdelen aandoen, zijn er publicaties uitgegeven over de geschiedenis van de stelling en is er nu dus ook een gids met fietsroutes op de markt.

De fietsroutegids voor de Stelling van Amsterdam bevat heel mooi en overzichtelijk kaartwerk, aardige – zij het ietwat summiere – feiten over de stelling en voldoende algemene informatie over horeca onderweg, overnachtingsmogelijkheden en fietsverhuur.

Nieuwe gidsen

Een kort overzicht van interessante reisgidsen die onlangs zijn verschenen.

CORSICA

Mooie nieuwe en praktische *Trotter-gids* over het Franse eiland Corsica. Geen illustraties (wel kaartjes), maar des te meer internetadressen. Uitgebreide regio-indeling, met aparte aandacht voor wandeltochten, muziek, reisliteratuur en een lijstje met *musts*. Eén daaruit: 'Het noorden van Cap Corse ontdekken via het douanierspad

('sentier des douaniers').

In dezelfde *Trotter*-serie nieuwe delen over Noordwest-Italië, Zuid-Engeland, Languedoc-Roussillon, Ardèche, en Oostenrijk.

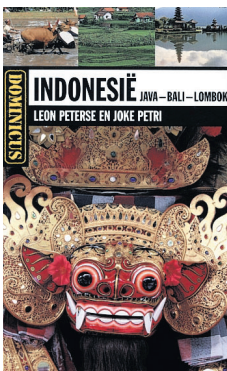
Uitg. Lannoo. Prijzen variërend van 16,95 tot 22,50 euro.

INDONESIË

Deze twee boeken horen echt bij elkaar. Leon Peterse en Joke Petri fileten in deze nieuwe *Dominicus-gids* over Indonesië Java, Bali en Lombok, drie grote eilanden in de 'Gordel van smaragd'. Ze verschillen behoorlijk van elkaar. Java – dichtbevolkt en economisch centrum – lijkt nauwelijks op Bali – mystiek, hindoeïstisch en toeristisch. Lombok, voornamelijk bewoond door de oorspronkelijke bevolking van de Sasaks, valt weer op door een ongerept binnenland.

In *Nog geen krasje* reist Marco Baars naar dezelfde drie eilanden, op zoek naar sporen van de eeuwenlange Nederlandse overheersing. De koloniale geschiedenis komt uiteraard aan bod, maar het verhaal wordt ook verlevendigd door de vele gesprekken die Baars erdoorheen weefde.

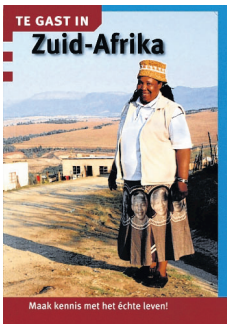
Die gesprekken maken één ding duidelijk: de herinnering aan de drieënhalve eeuw Nederlandse aanwezigheid is bezig is te verdwijnen.

Indonesië (Java, Bali Lombok), Uitg. Gottmer, prijs 19,95 euro. Nog geen krasje op een rots, Uitg. Gottmer, prijs 15,95 euro.

TEGAST IN

De boekjes van *Te gast in* bieden een turbokennismaking met een land. Een verhaaltje van een correspondent hier, wat praktische informatie daar, en tussen-

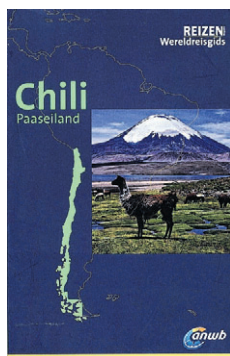

door wat kleine reportages van mensen die ter plekke wonen. In de nieuwe deeltjes Turkije en Zuid-Afrika verhalen van Bernard Bouwman en Jessica Lutz over Turkije; en Peter Vermaas en Peter van den Akker over Zuid-Afrika.

Uitg. Informatie Verre Reizen. Prijs 8,95 euro per deel.

WERELDGIDSEN

Ze zijn al wat ouder (eerst in een Duitse serie verschenen en nu door de ANWB voor de Nederlandse markt vertaald), maar dat doet weinig af aan de waarde van deze stevige (en dus zware) gid-

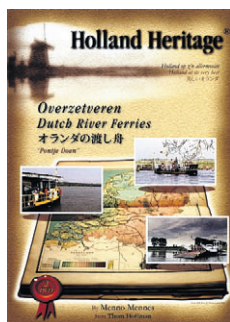

Wereldreisgidsen Marokko, Canada-Oost, Chili en Paaseiland, Thailand, Argentinië.

Uitg. ANWB. Prijs 23,95 euro per deel.

HOLLAND HERITAGE

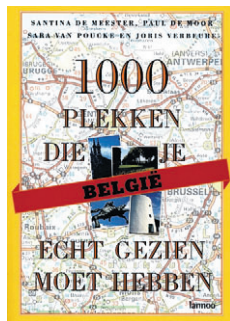
Op de fiets stappen en de pont nemen: er lijkt nauwelijks iets Hollandser. Deze dvd brengt meer dan 150 pontjes in beeld, soms zo klein dat er zelfs geen motor op kan – alleen voetgangers of fietsers. Zo'n dvd betekent genieten van het Hollandse landschap, met zijn uitgestrekte rivieren en brede vergezichten. Maar 150 pontjes zijn wel veel als je ze allemaal af wilt kijken – ook al doet cameraman

Holland Heritage-Holland op z'n aller-mooist: Overzetveren – pontje doen. Een nostalgische ontdekkingsreis langs ruim 150 rivierpontjes; 2 dvd's. Prijs 24,99 euro. www.voetveren.nl

BELGIË

De hydraulische scheepsliften van La Louvière, de torens van Gent en Doornik, de musea van Brussel, de abdij van La Ramée, de chocola van Jacques, de Brasserie d'Orval. En dat zijn nog maar zeven van duizend mooie Belgische plekken.

België: duizend plekken die je echt gezien moet hebben. Uitg. Lannoo. Prijs 19,95 euro.